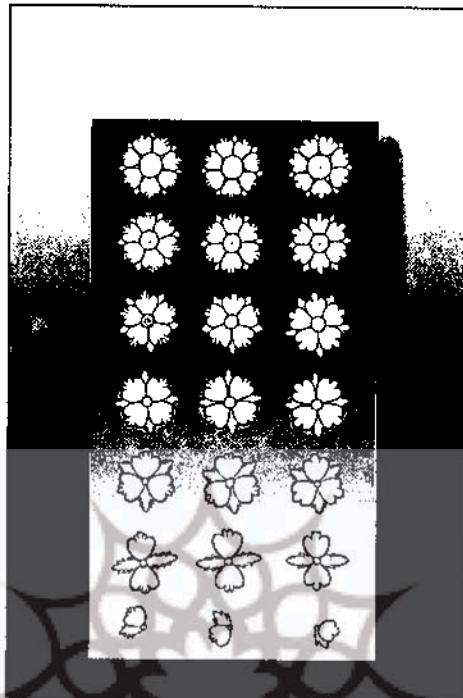

مفردات ختائی

■ مفردات ختائی
■ پرویز اسکندرپور

گذشته از خوشنویسی که شرافت و مقام تجلی آیات را مستقیماً پیدا نمود. هنر تذهیب توانست جلوه‌ای دیگر از حقایق باطنی قرآن را در حاشیه کلام الهی به نمایش درآورد و مجموعه‌ای مناسب آن کلام و تصویری از عالم قدس را در هر صفحه قرآن به نمایش درآورد. قرآن، کلام الهی است و خداوند منزّه است هرگونه تشبیهی نسبت به آن مقام باری، شرک محسوب می‌شود. لذا صورت‌هایی می‌تواند بیانگر معانی آیات باشد که از هرگونه قید تشبیه خود را رها نموده و نقوش، همچون نشانه‌هایی که در مسیر عالم قدس قرار دارند جلوه نمایند.

اسلمی محور نگاه‌دارنده شکل و مبنای نقوش شد و ختائی شعر و غزل ملکوت را در قالب‌های آن سرود. کشف بزرگ این هنر مقدس را به مقام والای ولایت، حضرت علی بن ابیطالب (ع) نسبت می‌دهند که سرمشق ملکوتی وی راهگشای هنرمندان مذهب گردید و این سنت حسنه از ایشان رقم فیض یافت. نقوش ختائی مجموعه‌ای از گله‌ها، غنچه‌ها، برگ‌ها و ساقه است که در نظامی هندسی و برگرفته از چرخش عشقه به عنوان تملیف‌کننده نقوش اسلمی جلوه کرد، نظام شکل‌گیری این نقوش آن قدر دقیق و هماهنگ است که هر جزء جلوه‌ای از صورت کل خود و در مجموع نیز، همه اجزاء و مفردات، نشانی از مجموعه خویشند. به عنوان مثال، اگر ساده‌ترین عنصر در ختائی را ساقه و ملحقات آن بدانیم، دارای شخصیتی است که همه مفردات همچون گله‌ها و غنچه‌ها و برگ‌ها از همان خصوصیت برخوردارند. این هماهنگی نظم یافته را که منبعث از تفکر توحیدی هنر اسلامی است مشکل حلزونی عشقه بوجود آورده است از این رو هریک از مفردات در درون خود قابلیت دارند که می‌توانند در یک نظام پیچیده و گسترده تذهیب در ترکیب‌های مختلف

شده است.

در فصل دوم به منظور بررسی قواعد شکل‌گیری مفردات ختائی و در نهایت جایگاه و موقعیت آنها، هندسه نقوش و مبانی اشکال ختائی مورد بحث قرار گرفته است.

فصل سوم بررسی مفردات ختائی است و اولین جلوه‌های زیبایی‌شناسی این نقوش، که برگرفته از همان مبادی نظری است به عنوان کلیدهای نقش در ختائی مطرح شده است که با توجه به اهمیت گله‌ها و محوریت آنها در شناخت قاعده و قانون نقوش ختائی، در اولویت بررسی قرار گرفتند و کلید شناخت آنها به تفکیک مطرح گردید. سپس گل کامل که گل «لاله عباسی» است به صورت مستقل بررسی شد همچنین به منظور بررسی جامع، قواعدی که براساس آنها می‌توان به گله‌های بیشمار براساس سنت تذهیب رسید با عنوان «قوانین تغییر» مطالعه شد و نتایج حاصله در شش طریق: عکس - اغراق - تکثیر - ترکیب - پیچش و شکست طرح گردید و نمونه‌های هریک نیز، طراحی شد.

در فصل چهارم، جداول و نمونه‌های تصویری گله‌ها و غنچه‌ها آورده شده است این فصل ضمن نشان دادن مجموعه گله‌ها در کنار کلیدها و نمایش سیر تحول آنها، مجموعه‌ای از گله‌ها را که در آثار قدما مشاهده شده بصورت منبعی گرانبها در اختیار هنرجویان قرار می‌دهد. در فصل پنجم به منظور تکمیل مباحث گذشته، موقعیت مفردات ختائی در قابها طرح شده و جایگاه ختائی در ۴ نوع قاب «لچک»، «شمه»، «نشان» و «کتیبه و حاشیه» بررسی شده است.

در فصل ششم با بررسی «مفردات در ساحت رنگها و آدین‌ها» و «مراحل اجزای نقوش در ختائی» سیر تکوین مفردات مورد مطالعه قرار گرفته است.

جای گیرند و نقش روحانی خود را ایفا نمایند.

البته با توجه به مشکلات دستیابی به قوانینی که در گذشته در امر آموزش هنرهای سنتی وجود داشته این امر کاری مشکل به نظر می‌رسد چرا که متأسفانه امروزه کتاب آموزش هنرهای سنتی که بتواند ما را به روش‌های معمول گذشته در این مورد راهنمایی کند وجود ندارد. همت بیگانگان نیز همواره بر آن بوده که با هجوم همه جانبه به مآثر قدیم، سبب قطع ارتباط فرهنگی و هنری ما با گذشته شوند. کتاب حاضر نیز که با عنوان «مفردات ختائی» سعی نموده تا جنبه‌های زیبایی‌شناسی عناصر تشکیل دهنده ختائی را مورد بحث قرار دهد، با عدم وجود منابع در این زمینه روبرو گردید.

این کتاب دارای شش فصل است. هر فصل کتاب به بخش‌هایی تقسیم شده که ضمن استقلال هر بخش ارتباطی معنوی با یکدیگر دارند.

در فصل اول به مبانی نظری شکل‌گیری تذهیب پرداخته شده است که مقدمتاً نظری اجمالی به مباحث نظری در حد استطاعت نگارنده و همچون حوصله کتاب دارد. چون این فصل زمینه‌ای برای ورود به مباحث تخصصی است لذا مقام تذهیب و ختائی نیز، به عنوان یکی از جلوه‌های هنر مقدس اسلامی مورد بحث واقع